

Ми — протяг золотий в історії держав

Романі Яг

РОМСЬКА НАРОДНА ГАЗЕТА
МАНУШЕНГЕРО РОМАНО НЕВИПЕ
№8 (20), п'ятниця, 4 серпня 2000 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯМ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

Колонка редакторів

Світовий досвід стверджує, що жінка у любому суспільстві виступає як певна позитивна сила. У сучасному переходному періоді, в якому присутні і архаїчні риси, і освоєння новітніх професій, і тоталітарне минуле, умови проживання жінки є просто катастрофічними.

Жінки-ромки, спираючись на первісні інстинкти, намагаються витягти власну сім'ю з соціальної прірви. В умовах загального безправ'я та всеохоплюючого невиконання законів, ця особливість надає жінці певного статусу.

Споконвічні традиції, в яких ромській жінці надається більш низький соціальний статус, ніж чоловікові, ведуть до того, що в цих умовах не може бути й мови про самореалізацію жінки, як особистості. Проте, незважаючи на всі ці перепони, ромська жінка з честю несе свій нелегкий тягар не тільки по збереженню домашнього вогнища, але вона є джерелом мови, усної творчості, традицій. Ромки Закарпаття намагаються функціонувати у суспільстві на рівних умовах з чоловіком, долаючи тягар табу і традицій. Справа суспільства - допомогти їм, адже ми прямуємо до правового громадянського суспільства.

Шеф-редактор А.Адам
Редактор Є.Навроцька

Святкування Міжнародного дня ромів

8 квітня - Міжнародний день ромів - було виголошено і Світовим конгресом ромів 1971 року в Лондоні.

З того часу вже багато років день 8 квітня вважається Міжнародним ромським днем, що вже само по собі є визначною подією в житті ромської спільноти. Адже саме цього дня ромі усього світу, не дивлячись на кордони, що їх розділяють, офіційно зголосилися до своєї нації.

Тоді ж, майже тридцять років тому, на першому Світовому конгресі ромів було обрано Міжнародну Ромську Раду (далі МРР).

У міроприємстві взяли участь представники провідних ромських організацій світу.

Саме тут, перший раз у історії, було затверджено офіційний прапор ромів та міжнародний ромський гімн "Джедем, джедем лунгоне дроменца...", який з 1971 року виконується на всіх важливих ромських заходах.

Саме в день 8 квітня 2001 року буде проведено ювілейне засідання ромського конгресу.

Таке рішення було прийнято на черговому засіданні МРР, яке відбулося 30 березня 2000 року. На зустрічі були присутні Джосі Лій (член МРР), Чарльз Сміт (Президент МРР), Драголюб Асковић (Голова ромської конгресної партії і віце-президент Балканської ромської федерації), Віренда Рші (ректор Індійського інституту ромських досліджень), Вальдемар Калінін (член ромської Ради Білорусії), Алхан Чавдар (член ромської Ради Болгарії), Ясар Ергун (представник ромів Турції) та Томас Актон (член ромської Ради при Грінвичському університеті). Організатори майбутнього засідання звертаються до своїх ромських братів з проханням вийти 8 квітня наступного року на масові мітинги та демонстрації в містах їх проживання.

За попередніми прогнозами очікується, що в акції візьме участь понад 30 тисяч ромів Європи, не рахуючи інших репонів.

Інформацію з болгарської газети "Дром дромендар" опрацювала Н.Герцег

ЕПІГРАФ НОМЕРУ

Виходила за нього,
сліпа була від щастя.
Звав лялечкою, скрипкою,
найкращою з Папуи.
А потім взяв за руки,
аж хруснули за'ястя:
- Оце роби що хочеш,
а звичай не руш!
Ліна Костенко

У Світовий конгрес Міжнародної Ромської Унії

У Світовий конгрес Міжнародної Ромської Унії (МРУ) проходив у Празі 25-28 липня 2000 року. Делегати з 39 країн зустрілися у приміщенні "Радіо Свобода" протягом перших трьох днів Конгресу. Останній день проходив у замку Шпірн, який знаходиться недалеко від Праги. Як частина Світового конгресу МРУ 28 липня відбувся семінар у Чеському Сенаті на тему "Ромська нація та процес входження у європейську спільноту".

МРУ є однією з найбільш представницьких організацій ромських комун. Вона була заснована у 1971 році на першому Світовому Конгресі у Лондоні. Другий конгрес відбувся у Женеві в 1978 році. У березні 1979 року МРУ була офіційно визнана Об'єднаними Націями як громадська організація. Третій Світовий Конгрес МРУ відбувся у Гетінгемі (Німеччина) у 1981 році. Четвертий Конгрес МРУ був вперше організований по дорученню "запіної завіси" у місті Серок (Польща) у 1990 році. Секція по стандартизації ромської мови, підтримана ЮНЕСКО, була також проведена вперше на 4-му Світовому конгресі МРУ. У 1993 році МРУ отримала статут консультативного комітету при Економічній та Соціальній Раді Організації Об'єднаних Націй. Внаслідок цього у 90-х роках МРУ знаходилася у значно кращому становищі, маючи можливість безпосе-

реднього впливу на представників парламентів різних рівнів для покращення положення ромів. У цьому питанні МРУ в основному співпрацювала з попередником сучасної Організації по Захисту і Співпраці Європи. Крім того МРУ тісно співпрацювала з Організацією Об'єднаних Націй та Європейським Союзом (попередником Ради Європи). Крім того, МРУ проводить окремі розмови і переговори з представниками урядів різних країн, так само як і з представниками місцевих та міжнародних громадських організацій.

У Світовий Конгрес МРУ розробив концепцію розвитку ромської нації і обговорив сучасні проблеми ромів. На кожному Світовому Конгресі МРУ проводяться вибори Президії, яка є виконавчим органом МРУ в проміжках між засіданнями Конгресу. У Світовий Конгрес МРУ мав за мету модернізувати і зробити більш ефективною

свою організаційну структуру, змінити деякі статті статуту. Інше питання, яке розглядалося: сучасна ситуація ромів у Косово, соціально-економічна ситуація ромів у відповідних країнах, проблеми, пов'язані з міграцією ромів, встановлення ромських жерв Холокосту, стандартизація ромської мови. Конгрес намітив нові шляхи розвитку ромської освіти і культури.

На ромському конгресі була присутня делегація від України у складі 9 представників на чолі з В.Б.Євтухом, Головою Ради Громадських організацій національних меншин при Президенті України.

Більш детальну інформацію про роботу V Світового Конгресу МРУ читайте у наступному номері "Романі Яг".

На знімку: Учасники Конгресу перед будівлею "Радіо Свобода"

Візовий режим

У п'ятницю 21 липня в залі Центру культур наменшин Закарпаття відбулася зустріч голів національних товариств з представниками Закарпатської облдержадміністрації, на яких обговорювалося чимало питань. Завітав на засідання й представник Міністерства закордонних справ України у Закарпатській області В.Ю.Буркало, який роз'яснив ситуацію із візовим режимом на словацько-українському кордоні і пообіцяв наступного разу привести з собою генерального консула Словацької Республіки в Україні Івана І. Барта.

На знімку: виступ представника Міністерства закордонних справ В.Ю.Буркала

Гості редакції

18.07.2000 нашу редакцію, культурний центр та ромський дитячий садочок відвідала група німецьких фахівців, що перебувають на Закарпатті з метою вивчення історії, літератури та становища національних меншин нашого краю. Керівником делегації є виходець з Польщі Томаш Рек. Гості були приємно вражені існуванням ромського центру, музейної експозиції та дитячого садочку. Наші гості були дуже зацікавлені тісною співпрацею ромів, українців, росіян, угорців, оскільки вони навіть не уявляли, що національні товариства Закарпаття можуть спільно вирішувати свої проблеми.

ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА

Словаччина

Словацький уряд виділив на підтримку проєктів вивчення ромських проблем 10 мільйонів крон. Планується побудувати дві ромські школи, деякі поселення одержать нову інфраструктуру.

Угорщина

Міністерство іноземних справ Угорщини опублікувало на англійській і французькій мовах книгу "Урядові міроприємства в інтересах громадської інтеграції угорських ромів". Передмову написав Президент Управління національних етнічних меншин Тошо Дончев. Під час презентації книги виступив міністр юстиції Угорщини Їбоя Давид. У своєму виступі він підкреслює, що від громадської інтеграції ромів вирає вся нація і додає, що в цьому році Угорський Уряд виділяє 4,7 мільярдів форинтів на інтеграцію ромів, з яких 400 мільйонів на освіту. Також на презентації виступив міністр іноземних справ Угорщини Янош Мартіні.

Англія

На думку правової організації Міжнародна Амністія у Центральної Європи положення ромів відрізняються з гіршою стороною, і туди країни нічого не роблять для виведення словесного і фізичного нападу на ромів.

Директор Британської організації критикує Уряд своєї країни за те, що влада автоматично відмовляє дати політичний притулок ромам, які переслідуються своїми урядами.

Німеччина

У німецькому місті Дурах багато товариств приєдналися до солідарності ромів індійського міста Кіренатур. Тудешні роми проживають, змушені владою, у неплідних районах провінцій. На додаток роми не мають право на приватну власність та землю.

Населення Дураха вже кілька років допомагає ромам Кіренатура. Тут навіть побудовано для них маленьку школу.

"Маленькі" проблеми Великого Березного

Після безробіття, проблема питної води є для ромів Великоберезнянського табору одною з найгостріших. У мальовничій долині Карпатських гір розкинувся Великоберезнянський ромський табір. На перший погляд - все тут добре. На лавцях погляд хатами відпочивають, спілкуються, люди не зразу збагнеш, що це - ромі. Блакитного кольору очі, доволі світла шкіра, подекуди навіть блондини.

Та це лише перше, миттєве враження. Подивившись уважніше - свої. Жавава жестикуляція, мова гуцька звичної, взагалі поведінка, яка притаманна виключно ромам. Прислухаєшся. Ромський не чути. Звучить місцевий діалект.

Підходив ближче. Знайомишся. Починаєш розпитувати. За мить тебе вже оточує цілий натовп зацікавлених. І всі, перекиваючи один одного, намагаються розповісти про свої проблеми, свої біді.

Колхоз не працює. Молоді нікуди диваться. У таборі немає води. Питаю: "Звідки ви берете воду?" Чую: "Із

струмка, що тече повз табір. Ії п'ємо, у ній варимо, на ній купуємо дріт. Та деякі скидують у струмок сміття, а є і такі бездумні, що відтік каналізація у нього провели". Серед натовпу виділяються дві жіночки. Одна тримає на руках дитину. Вони стримано стоять осторонь. Це Сурмай Гайнала та Гулар Тереза. Одна показує на дитину: "Ось, гляньте як малюго обкидало! Це все через оту воду". А в наших сверблячка", - обурено додає друга.

Раджу: "То викличте лікаря". У відповідь: "Ви що, глузуєте? Лікарі у табір і носу не сунуть". Тереза ніяково: "Знаєте, мені якось довелось у невідомі пологи приймати. Швидко не приїхала. Виходу не було. А вже до рододому далеко. А транспорту в нас немає. Страшно собі навіть уявити наслідки, котрі могли б трапитись при ускладненні. Та Бог милував!".

Повз нас проходять жінки з відрами. Ідуть черпати воду, котра і живить їх і губить водночас.

З Великого Березного
Наталія Ференц

На знімку: Бере жінка воду...

Дімітріна Петрова

Права ромських жінок зараз знаходяться в центрі уваги ромської громадськості. Це результат зближення між традиційними положеннями ромського права та жіночими рухами. Найбільш слабою групою у суспільстві є ті, хто відчуває вплив політики, у створенні якої не вони приймають участь.

Чи є ромські жінки слабою групою? Я дуже схильна сказати "так". Але стосовно ромських жінок ми помиляємось у випадках, коли сприймаємо зовнішню сторону, як принижуюче поводження, яке може бути викликане і бажане самою жінкою.

Деякі дослідники, серед

Близько 30 років живе на околиці північного міста Новодвиська (Архангельська область) ромський табір. Займають кілька хат, мають місцеву прописку - зовні все, як в інших. А по сузір'ю - той же табір. Як і століття тому чоловіки торгують кінями. Жінки займаються вихованням. З місцевими стараються не спілкуватися. В багато чому ця самоізоляція лише собі ж на шкоду. Адже, як наслідок, ромські діти повністю неписьменні, оскільки не ходять до школи.

Роми Новгородська проведуть свою власну школу. Не народились та й чи народяться крадіжки музиканти за ромів? Діти - ромі через молоко материнське вбирають мелодії свого народу. Акорди гітари, цимбал, гармошки, бубону їм відомі з малюку. Ось. Погляньте на фото. Маленький ром - років з п'яти - а вже витинає мелодії на бані!

Обійстя - невелике. Довкола мальовнича природа. Про чистоту навколишнього середовища дбають - на сміття своє місце. Жінки - ромі готують обіди, перуть білизну, одним словом - виконують всю хатню роботу.

Літні канікули ромських дітей у "Барвінку"

Там, де зливаються води річок Уж та Турія, розташоване селище мисського типу Перечин. В ньому знаходиться табір відпочинку "Барвінок", який знають не тільки в Закарпатській області, але й по всій Україні. Бо ж не одне покоління дітей оздоровлює тут, у цьому прекрасному таборі.

Впродовж багатьох років незмінним директором табору "Барвінок" є Марія Іванівна Готра - чудова жінка, прекрасний педагог з великої лтери, яка своє життя віддала роботі з дітьми. Розповідаючи про організацію відпочинку дітей цього літа, вона говорить, посміхаючись: "Шкода, що ми не маємо

РОМСЬКІ ЖІНКИ

яких Керол Сілверман, попереджують, що ми мусимо поводитись обережно у підході до проблеми: чи жінки принижуються більше за чоловік у ромських громадах. Аналізуючи родові ролі в повсякденному житті, Сілверман демонструє, що жінка в деяких традиційних громадах має більше влади, ніж чоловік, у ряді важливих питань, включаючи прийняття рішень з економічних питань. Ми бачимо їх, як "жертв", але такий погляд ображає їх. Хто ми є, щоб втручатися в їх традиції?

Лалія була винятковою талановитою ромською дівчиною, яка працювала в одній з правозахисних організацій. Вона стала дуже хорощим дослідником людських прав. Вона добре вивчила англійську мову, і готувалась до вступу у юридичну школу. Вона мала хист і жагу для праці по захисту ромських прав. Тим не менш, на якомусь етапі, вона почала відступати. Вона звернулася і була прийнятою у пре-

стижну освітню програму в Сполучені Штати. І ось настав момент від'їзду з дому на декілька місяців. Зненацька вона відмовилась кудись їхати. Її не дозволили мати. Це мотивувалося тим, що репутація дівчини буде залямована тим фактом, що вона буде подорожувати в пошуках правозахисних фактів, буде повністю знищена репутація і її шанси на одруження стануть малими. Після Америки? Близькі друзі безрезультатно розмовляли з матір'ю дівчинки. В кінці кінців, через рік всі сказали, що це не рішення матері. Лалія, в дійсності, сама закрила себе і зробила це, базуючись на своїх власних реальных цінностях...

Я думаю, що в традиційних, докапіталістичних культурах, а так і в деяких ромських громадах, ще не модернізованих, невідкресленість жіночої сили може, майже завжди, розглядатись під впливом патріархальних структур. Між не ромами зустрічається ідентична ситуація.

Скільки з нас виростало в родини, де слово батька є законом? Але чи існують жінки в традиційних суспільствах з прихованою владою, дійсно вільні і рівноправні?

Десять тут лежить різниця між жіночими правами та жіночою владою. Без рівних прав жіноча влада не може бути реальною: вона має прокатити через криві лабиринти існуючої соціальної поведінки. І цей потік може існувати тільки після ухвалення дійсним хазяїном (чоловіком). Разом з дезінтеграцією традиційного суспільства, навіть ця обмежена влада жінки зникає, оскільки соціальні метаболіти не залежать суттєво від ролі жінки. І раз це стається, захист прав стає новим історичним шляхом, в якому жінки можуть підняти свій статус. Лалія стояла на слабкій границі традиційної і сучасної патріархії. Як в подальшому її дочка обере свій життєвий шлях?

Переклад Н.Попович
"Roma Rights", №1,2000

РОМИ АРХАНГЕЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

каті! Імператриця Катерина наказувала ловити ромів на степних заставах, і відсилати куди подаль, щоб, мовляв, від миський на псували. І через два століття, у дні московської олімпіади, столицна

влада пішла тим же випробуванням шляхом. Мільця ловили ромів на місцевих вокзалах, заштовхувала їх в електрички - і, вперед - з очей геть.

Рада народних комісарів СРСР у 1926 році прийняла Постанову "Про заходи сприяння переходу кочових циган до трудового і осілого способу життя", на основі якої у ромів відібрали коней. А без коней куди підеш - ось і осідали роми на чужий для них земля.

Радянська влада конфікувала коней у ромів. А який ром кине свого коня? Хто він без нього?

Вершиною сваволі можна назвати без перебільшен-

ня указ Президії Верховної Ради СРСР від 5 жовтня 1956 року "Про залучення до роботи циган, які займаються бродяжництвом". Народ, який тисячу років тому вирушив з Індії і з тих пір веде кочовий спосіб життя, народ, у котрого кочування у крові, був прирівняний до кримінальних злочинців. Тоді будь-якого рома можна було спокійно відправляти за решітку, та не з однією, а за двома кримінальними статтями кримінального Кодексу зразу: за бродяжництво і за порушення паспортного режиму.

Ось так ми і прищепили ромам осійлий спосіб життя.

Але, як кажуть, людина живе не хлібом єдиним, тому не забути у "Барвінку" і просвітянські культурні заходи. Діти братимуть участь у карнавалах, конкурсах "Я хочу стати зрікою", "Міс та Містер "Барвінок", вкторинах та в різних спортивних змаганнях. Гостями табору вже побували представники різних бізнесових структур, а також директор школи-інтернату Коба В.Ф. та начальник відділу управління освіти ОДА Дешик Р.А. Для гостей відбувся святковий концерт, ведучими якого були Йосип Чуприк та Мадар Наталка.

Чудове літне оздоровлення дасть наснаги дітям до нового навчального року.

Денис Вароді

Ромка, що керує табором

З усіх ромських таборів Закарпатської області, а їх біля ста, тільки в одному таборі керує жінка. Це – Роща Ганна Юріївна, що тримає у своїх маленьких руках порядок, соціальні сторони буття ромів у таборі села Ростоки, Рахівського району.
Ладна жінка, схожа на бабусю з казок Андерсена

такою ми побачили Ганну Юріївну біля її оселі. Чоловік порався по господарству, а сама господиня поспішала до своєї роботи: має маленьку крамничку, де торгує дрібними солодошками солодкою водою, цукерками, печивом. "Доходи невеликі, проте краще щось мати, особливо в цей скрутинний час".

Село Ростоки розміщене в одному з мальовничих місць нашого краю.

Високі і величаві гори, відкриті яскраво-зеленим вбранням. Внизу протікають річки з прозорою водою. У місці злиття Чорної і Білої Тиси на пагорбі і розташований табір, який ніби притулюється до гори.

Табір оселився на цьому місці, - згадує Ганна Юріївна, - біля 50 років тому через трагічні обставини. У річці втопився 8-річний син барона, коли табір зупинився на ній. Так і залишилися. Спочатку було лише дві сім'ї з двома во-

зами. Вони були мігруючими кочівниками. Сьогодні у таборі 150 ромів, з яких 75 діти. Це, фактично нащадки отих двох сімей. Більше половини табору носять прізвище Роща та Ковач.

Як ви, жінка, вирішуєте конфлікти у таборі?

- Для вирішення таких питань ми збираємо на подвір'ї загальні збори голів

родин. Якщо хтось з ромів був помчаний у крадіжках, то спочатку його попереджуємо про припинення неправильних дій. При повторних випадках я навіть маю право вдарити винуватця до 10 разів. Але, на щастя, такі випадки - це крайність, і вони трапляються рідко. Інколи вирішуємо питання заборгованості одного рома іншому. При цьому ми враховуємо суму, склад сім'ї, можливості повернути борг.

Як ви співпрацюєте з органами державної влади?

- У нас склалась нормальні, ділові відносини з органами місцевої адміністрації. Більш-менш виплачується допомога по догляду за дітьми та багатодітним матерям. Так до свята Пасхи цього року нам виплатили допомогу мукою, а у вересні і листопаді минулого року цукром. Трохи виплатили і гроши. Хочу подякувати за розуміння і дієву допомогу

Хомі Василю Михайловичу, що півтори роки завозить у табір гуманітарну допомогу: одяг, продукти.

Як найбільш боліли питання для вашого табору?

- Проблем - декілька. Найбільша - відсутність роботи. Якщо раніше майже всі чоловіки працювали у рембудконторі, то зараз всі безробітні. Жінки змушені їздити хебракувати по світу. Тільки дві сім'ї мають дрібні крамнички. Інша велика проблема - це школа. Колісь, ще в кінці сорокових, моя бабуся віддала свою стару хату, що складалась з однієї кімнати під школу. Дітей було небагато, і на той час цього було достатньо. Зараз в нас багато, до 75 дітей, і про яке навчання може бути мова у одному приміщенні. Якщо раніше більшість дітей вміли читати і писати, то сьогодні тільки одиниці вміють читати і писати. Ми декілька разів зверталися до місцевої адміністрації за проханням виділити нам просторучий будинок контори лісокомбінату під школу. Нас запевнили, що питання вирішиться позитивно.

Розкажіть нашим читачам про себе.

- Я народилась у сім'ї Ковачів. У батька було 8 дітей. Батько вважався бароном. Вийшла заміж у 17 років. Чекала свого нареченого з армії, який служив аж у Нахчевані. Проживши разом складивши 35 років. Народили і виховала 10 дітей, всі народились живими. Маю 25 онуків, скоро буде правнук. Своїми дітьми пишаюсь. Вони - моя радість і вітха на старість.

Дякую за цікаву розповідь.

Є. Сюрет.

На знімку: А.Ю.Роща з сім'єю

Одинадцять років тому, неподалік ромського табору села Петрове розташувалася ще один табір. Хоча й відстань між ними невелика - всього метрів з триста, - однак він належить до села Вовкове.

У 13 хатах - тільки дві збудовані з цегли, решта з саману - проживає близько сотні ромів. Сім'ї - багатодітні. Найменше сім дітей. Біля кожної хати кілька соток землі, де ростуть в основному картопля, квасоля, горох, на деяких кабачки, огірки, дині й навіть квіти. На подвір'ях - порядок.

- Ось у цьому будинку мешкає сім'я Лакоташів. Мають дванадцять дітей, - сказали нам на початку табору.

Вирішили познайомитись з матюю - Ібоєю Лакоташ Думалось, що мати-героїня - жінка поважного віку. Та, як виявилось згодом, їй тільки 33. Вийшла заміж у 15 років. Отож за 18 років подружжю життя народила 14 дітей. На жаль, двоє померло: одне немовля під час пологів, інше - втопилося у водах бистроплиної Тиси.

Нас зустріла молода, приємної зовнішності господиня. Красиві риси обличчя, о-ні колорю неба. Вся вона випромінювала доброту, щастя.

Маленькі роми з цікавістю роздивлялись незнайомих. Мій колега (ром) у кількох словах розказав угорською мовою про мету нашого візиту. Роми старшого і середнього віку розуміють російську і українську мови, а от молоде покоління - тільки угорську.

- Ви про нас у газету будете писати? Щось зміниться від того? - у присутніх на своє запитання були і свої відповіді: - живемо бідно. Можна сказати: живемо одним днем. Думаємо самі, як заробити кусень хліба. Надітись на диво нема сили.

- Ми ж у свою чергу запевнили, що пером журналістським спонукасмо керівників села, району, врешті - області, звернути увагу на різоч факти: проживають роми без елементарних

На знімку: Ібоя Лакоташ з дітьми.

Мої діти — моє багатство

умов (до речі табір Вовкове нагадує "пустинний острів" - нема навіть електрики). Обов'язково допомога на дітей не виплачується, ромів не працевлаштовують і так далі. Цей перелік можна продовжувати.

- Та повернемося до розмови про матір-героїню. Нелегкий хрест випав на її плечі. До того і здоров'ю Ібої не позаздриш - позаду пережитий інфаркт, який і залишив невтішні наслідки. Чоловік часто хворіє. А діти? Іх - 12. Голова йде обертом: що подати до столу на сніданок? - а попереду ще обід, вечера. А в що одягати, чим випрати білизну, за що купити ліки, аби хоча б температуру змирати? Та й кожну дитину прагне материнської ласки. О, Боже! Змилуйся!

- Важко, дуже важко, - з сумом зізнається Ібоя. - Навіть хворіти не можу: дітям ради треба дати. Діти мої, діти. Вони для мене, як квіти. Заради них на все готова. Роботи ніякої не боюся - ось як мозолі на руках, - жінка простягла переді мною свої руки і якимось через мить сховала за спиною. Продовжує далі: - Допомоги від держави не дочекаєшся. Як виживаємо? З чоловіком і старшими доньками плетемо корзинки і возимо продавати у ближчє села, а деколи і в Хуст. Час від часу підробляємо в заможних угорців: білимо, підсobia-

мо, обробляємо землю і таке інше.

Деколи так важко - нема ніякого виходу, - тоді йдемо хебракувати. Ганьба, - якось ніяковічю продовжувала свою розповідь Ібоя. На її обличчя з'явився помітний рум'янець, який говорив: жінці й справді було соромно, що життя спонукає до хебракування. - лїтом ще якось проживемо. А от зими боїмся. Тим більше, що останні зими були дуже холодні і сніжні. Велику надію покладаємо на щедрий урожай картоплі й квасолі.

Нивка поруч хати Лакоташів - невелика. Видно, що тут славно попрацювали руки земледельця. Зелень куці картоплі, заквітчані білим цвєтом, дійсно передбачають добрий урожай. Недарма картопля вважається другим хлібом. Не тільки для ромів.

Нагодувати дитину - святу обов'язок для кожної матері. Це - менталітет ромів.

-Вже коли прощалися з сім'єю Лакоташ, я сказала семирічному хлопчику: - Ходи зі мною в місто. Будеш там жити.

Заперечення похитуння чорною головою і відповідь: - Я маму не залишу.

Дійсно, таку мати, як Ібоя Лакоташ, можна любити. Вона, мов та велика квітка серед своїх синів та доньок. ("Ібоя" з угорської "квітка-фіалка")

Тетяна Грицищук

Жінки - бізнесменки

На днях до нас завітали дві гарні жінки. З перших слів питання ми відчули незнайомий нам діалект мови. Жінки представились Анжеолою С та Марією К. з Молдавії. Нелегке ромське життя привело цих жінок в Закарпаття у пошуках ринків збуту курточок. Розговорились.

Пропонуємо читачам невелике інтерв'ю з Анжеолою, яке ми записали.

- Звідки ви завітали до нас?

- Ми приїхали з маленького села Сединці, що знаходиться недалеко від Кишинєва. У селі тільки чотири хати, де проживають роми, десь біля 20 чоловік. Є серед нас і староста, що відповідає за всіх нас перед сільрадою. Він одночасно і опікується нами: шукає роботу, знаходить товар для продажу.

- Розкажіть нам про себе.

Анжеला С., 25 років. Смуглява, кароока жінка з привабливими рисами обличчя, з приємною посмішкою.

На знімку: гості редакції

- Народилась у великій сім'ї, де було 8 дітей. Кочували з села до села. Діти вчилися вести господарство, як перестали кочувати. Інколи не ходила до школи. Не вмію читати і писати. Проте добре знаю життя.

- Як ви вийшли заміж?

- Мене вкрив мій майбутній чоловік.

- Як?

- Всі ромські дівчата вечорами збирались на дискотеку. Мій майбутній чоловік

побачив мене і я йому сподобалась. На наступний вечір він приїхав з машиною, силомць втягнув мене до неї у середину і відвіз у судище село Рожжану. На наступний день моя мама з родичами приїхали до мене. Був великий скандал. Мама навіть побилла мене, чому я сіла у чужу машину. Проте родичи між собою домовились про весілля. Мене забрали додому, а через місяць відгуляли гучне ромське свято.

- Як зараз живеться у Молдавії?

- Погано. Електроенергію включають тільки на 2 години, і то вдень. Газ відключили. Роби, що хочеш. Готуємо на дровах, гітхак. Чоловік два роки тому помер. Сама виховую двох діточок: 8-річного сина і 6-річну доньку. Тому і змушена залишити дітей на бабуся і йти торгувати.

- Чи успішний ваш маленький бізнес?

Як сказати. Якщо продам одну-дві курточки, то і добре. На хліб зостається. А чого нам ще треба?

- Успішної вам торгівлі. Приїжджайте ще.

На прощання ми дали жінкам кілька примірників газети, щоб вони роздали їх у себе вдома.

Наш кор.

ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА

Угорщина

В гімназії імені Ганді (місто Пейч) в єдиній у Центральної Європи ромській середній школі відбувся перший випук учнів. Іштандцять з випускників продовжуватимуть навчання у вищих навчальних закладах, а двоє - в середніх навчальних закладах.

Посвящается дочке Женечке

Моя крошка!
Моя крошка!
В ухе - машина сережка,
На плечах играет шаль,
А глазенки светят в даль.

Пляшут ножки,
Пляшут глазки,
А ручкик вверх летят,
Словно пташки
Словно пташки
Улететь от нас хотят.

Раступитесь!
Раступитесь!

Дайте место!
Дайте круг!
Дайте маленькой цыганке,
В вихре тапца утопнуть.

Каблуками стук да стук,
Юбки закрутила,
Разбросала блеск монист,
Всех заворожила.
Кто смелее?
Выходи!
В танце учуя!
Берегитесь молодцы.
Скоро подрасту я!

Э.Бучко

Рому без коня не прожити

Хто вершить наші долі, кому в багатій сім'ї народитися, а кому важким трудом утверджувати своє місце під сонцем? Над цими питаннями Петро Мусенко не замислюється: він як належне сприймає, що народився в ромській смті. Мати з кровю своєю передала йому свободолюбивий дух.

Правда, його батьки вже не мандрували по

дружиною дуже зрадила тоді, як Петро Маркіза на підприємному заводі за 1300 грн придбав. А ще ж амуниця страшенно дорога: за наритники, дугу, гужі, віжки, вуздечку, хомут та інше ще понад 600 грн виклав. А віз, сани? Можна було б за такі гроші доброго "Запорожця" придбати. Та Петро лиш скептично посміхався: хба можна порівнювати бездушну залізку з його Мар-

квізу! Маркіза куда хочеш тебе доставить, і без ніякого дорогого пального Ну, а що годувати треба, так вона на ж сма на сноєк вивезе, траву привезе. Костя завжди біля батька крутиться, навчився запрагати, правити. Оце й недавно у справах їздили в Олшино, Підварівку і Милорадово. Зо день до 120 кілометрів Маркіза "накручує на лічильник". Підвозить Петро в Диканський навчально-виховний комплекс продуктів, часто старенькі люди приходять до Мусенків. Просять чи то з базару щось забрати, чи вантаж у потрібне місце доставити. І градки заволочити може.

Бідкається тільки Петро, що багато чого в нас не вистачає, щоб можна було нормально коня тримати. Купити справжній хомут чи вуздечку - проблема, до того ж гроші такі треба платити, немов з коштовними каменями все те. А де коня підкувати? Ранше в кожному селі кузня була і коваль, що вмів виртуозно це зробити. Послушали свого часу сказати коням "ні", понадіявшись на техніку. Воно то так, машини та комбайни рч хороша і потрібна, та не можна й коней списувати з рахунку.

Рому важко всидіти на місці. Нуртує кров предків: вільних, як вітер і незалежних, що не хотіли ніякої влади і правителям коритися. У них були свої закони. Та стараються не журитися. Розповідь була б далекою не повною, якщо не згадати про коня. Ну що то за ром без коня? Петро радий, що тепер такі часи настали, що дозволяють коней тримати. А то ж раніше це заборолялося, і батько його ой як страждав, важко йому було, бо ж у ромській крові той потяг.

Не можна сказати, що

квізу! Маркіза куда хочеш тебе доставить, і без ніякого дорогого пального Ну, а що годувати треба, так вона на ж сма на сноєк вивезе, траву привезе. Костя завжди біля батька крутиться, навчився запрагати, правити. Оце й недавно у справах їздили в Олшино, Підварівку і Милорадово. Зо день до 120 кілометрів Маркіза "накручує на лічильник". Підвозить Петро в Диканський навчально-виховний комплекс продуктів, часто старенькі люди приходять до Мусенків. Просять чи то з базару щось забрати, чи вантаж у потрібне місце доставити. І градки заволочити може.

Бідкається тільки Петро, що багато чого в нас не вистачає, щоб можна було нормально коня тримати. Купити справжній хомут чи вуздечку - проблема, до того ж гроші такі треба платити, немов з коштовними каменями все те. А де коня підкувати? Ранше в кожному селі кузня була і коваль, що вмів виртуозно це зробити. Послушали свого часу сказати коням "ні", понадіявшись на техніку. Воно то так, машини та комбайни рч хороша і потрібна, та не можна й коней списувати з рахунку.

Рому важко всидіти на місці. Нуртує кров предків: вільних, як вітер і незалежних, що не хотіли ніякої влади і правителям коритися. У них були свої закони. Та стараються не журитися. Розповідь була б далекою не повною, якщо не згадати про коня. Ну що то за ром без коня? Петро радий, що тепер такі часи настали, що дозволяють коней тримати. А то ж раніше це заборолялося, і батько його ой як страждав, важко йому було, бо ж у ромській крові той потяг.

Не можна сказати, що

Н.Дробязко
Фото В.Крюченка

Берегівський табір - одне із типових ромських поселень Закарпаття. Тут панують голод, злидні та безвихідь. Більше того - відчай. Він світиться в очах перекоханих ромів, в очах їх жінок. Почуття, яке штовхає їх на безглузді, іноді навіть жахливі вчинки.

Саме у такому таборі й живе Розалія Аладарівна Лакатош. Шістдесят третього року народження, мати вісьмох дітей.

Як і всі ромські дівчата, вона рано вийшла заміж. Ще в чотирнадцять. Як і інші не отримала навіть повноцінної середньої освіти, не змогла знайти роботу.

Жити якось було треба, тому подалася на жebraкування. Куди лише не їздила! Москва, Ленінград. Ну, а останнім часом особливо щастило в Києві. Була там у минулому році з усіма своїми дітками та новим чоловіком. Перший її кинув, не міг, чи не хотів годувати стількох малих.

На Київщині жили у ліс поблизу столиці. Так робила більшість приїжджих ромів, які стояли там трьома таборами. Просити ходили в місто: по квартирах, по під'їздах приватних будинків, по базару. У день мали 3-4 гривні. А на ринку люди кістки давали, картоплю...

"Тут, на Берегівщині, ми просто голодуємо," при-

Листопадова повінь 1998-го року добре таки пройшлася по Варях Берегівського району. Наслідки - жахливі: 3 3,4 тисяч варівців потерпіло аж 1400, з них 500 - роми. 130 будинків потрібно було побудувати для ромів. Що ж зроблено за один рік і вісім місяців? Як ліквідовуються наслідки бурливих вод?

Це і вирішила уточнити група журналістів з редакції газети "Роман Яг", яка у черговий раз прибула у село Вари у спекотний літній день - 6 липня.

Коли ми під'їхали до центру села, то побачили з п'ять десятків ромів, які гуртом - починаючи від дітей віком семи літ і закінчуючи людьми старшого віку - хто полатою, хто чеканом працювали. Коли ми вийшли з машини, галаслива юрба тут же обступила нас.

Що ж сталося? - спробували з'ясувати. Виявляється, до Варів надійшла гуманітарна допомога - в основному одяг. І її, згідно з правилами, повинні роздати найбіднішим і соціально-незахищеним верствам населення - інвалідам, багатодітним сім'ям, сиротам. Не секрет, що серед цієї категорії переважають роми.

Нас повідомили, що надійшла гуманітарка. І нам обіцяли її дати. Але за це ми мусимо прибратися центу, що і робимо, - випереджаючи один одного говоривши роми.

Я маю шестеро дітей, двоє з них інваліди. Райсобоє ніякої допомоги - ні речами, ні продуктами, а за гроші годі говорити - не надає, - пішли скарги від рома-батька.

Поки що від коментарів утримаємось. Факти - річ уперта.

Із заступником голови Варівської сільської ради

На знімку: Жінки Берегівського табору. У центрі ФА. Лакатош з найменшою донькою.

Приречена до злиднів

Майже щомісяця у Берегівському ромському таборі народжується двоє дітей. Цього року у пологовому будинку не залишили жодної.

знається Розалія. На дітей гроші не отримусмо. Трирічну заборгованість нам компенсували харчами. Аби були точною, я особисто отримала 10 мішків цукру та 7 мішків муки. Повірте, з цього ситим не будеш. Частину продуктів виняла на картоплю. Та для такої великої родини, як моя - це мізер. Я б радо погодилася знову їздити у Київ, та не маю навіть на квиток. Отак і бідую.

Голод та відчай штовхають людей на страшні вчинки. Хтось йде красти, хтось плазувати по смітниках, хтось продає своїх дітей, а хтось,

відмовившись від них, здає в дитячий будинок.

Останнє зробила й Розалія. Здала одну з своїх новонароджених доньок у Свалявський дитячий будинок. Думала, що так буде краще.

Час ішов, а в житті нічого не мнялось. Хба що до бди додався новий біль - туга за дитячком.

І материнське серце не витримало. Пішла забрати свою маленьку, повернути її після 2-річної розлуки.

Тоді лікарі не сказали мені, що вона психічно хвора. Це виявилось, коли я принесла її додому. Неодноразово я ставила собі питання: чому

саме вона? Адже усі мої діти здорові. Що з нею там зробили?

Роза, так звали цю дівчинку, має зараз шість років. Та на свій вік вона занадто низенька та худенька. Говорити не вмє, їсть лише хліб з молоком, до всього байдужа. А коли в неї приступ, то б'ється, кусається, нечисть простирадла, кидається на людей.

"Мені душа розривається, коли таке бачу. Не знаю навіть, що й робити! Напевно Бог покарав мене за мій

Біди Варів'єва

На знімку: роми діляться своїми проблемами

Ласлом Галасом ми зайшли до приміщення сільської ради, аби всі ці питання з'ясувати з головою Золтаном Ковачем. Та, на жаль, пан голова кудись зник.

Золтан Золтанович терміново вийшов на семінар, повідомила секретарка Ірина Бошка.

Отож відповідати на поставлені запитання журналістів довелося пані Ірині й пану Ласлу.

Як ви поясните цю ситуацію з гуманітарним вантажем, за що роми примусово працюють? - було перше запитання, яке й зависало в повітрі.

На нього відповіли не знайшлося. Мовляв, про це тільки знатиме голова. Даруйте, панове, але вину завалювати на відсутніх не перестаете. Виникає питання: для чого тоді вводили таку адміністративну одиницю, як заступник? Та ще й зарплати з наших податків нараховувати!

Оскільки по ліквідації наслідків бди, якої завдав ромам паводок 98-го, нам не могли сказати нічого, то ми звернулися до пані Ірини Бошки розповісти про свою депутатську діяльність.

Депутатом Варівської

сільської ради я обрана на виборах у 1998 році. На моїй вулиці проживає більшість ромів. Слід сказати, що з ними проблем не маю. Ми своїх ромів поважаємо. У весняно-осінній період чимало з них виїжджає на заробітки, зокрема у Блу Церкаву. Що ж їм робити? Майже сто відсотків ромів - безробітні...

А чи є депутатом сільської ради ром? - запитали ми.

На жаль, ні - повідомила Ірина Бошка. У минулому один ром був депутатом ради. А на виборах 98-го роми не висували свого кандидата.

Торкнулись ми й питання щодо освіти ромського населення.

Отож ми у ромському таборі по вулиці Дружби. Частина будинків зведена уже під дах. Однак більша половина - тільки фундамент і стіни. Ми спілкуємося з мешканцями. Тема основна й болюча - будівництво не можна завершити через нестачу будматеріалів. Вся біда в тому, що неграмотні роми підписували документи, в яких є грубі порушення законів і розпоряджень Президента України щодо надання кредитів

вчинок. Та я мушу дбати й про інших своїх дітей. Найменшій зараз сім місяців і я боюся, як би Роза з нею чого не зробила."

Розалія Аладарівна кілька разів зверталася до працівників допоміжних шкіл-інтернатів з проханям, аби вони знову взяли дівчинку під свою опіку, та їй всюди було відмовлено. Адже, кому вона там така потрібна!

"Мабудь, цей хрест нести мені до кінця життя. Єдине моє, щоб склалося життя у решти моїх дітей і щоб не були вони, як я, приречені до злиднів."

Наталія Герцер

потерпілим внаслідок листопадової повені.

Поруч цієї бди ще одна - роми неграмотні у своїх правах. Отож і не знають кому і куди їм скаргитися на тих, хто їх обманув.

Аби розв'язати деякі сумніви щодо добросовісності чиновників, достатньо навести один приклад, хоча аналогічних виявлено чимало.

Шомовк Вільгельм з своєю родиною у листопад 98-го залишився без даху над головою. Довелось зводити новий будинок, як кажуть, з нуля. Шомовк отримав у кредит 3,7 тисяч гривень. Решту 6 тисяч гривень, за його словами, керівництво району не дає. Отож за отриманими кошти придбав частину будматеріалів. Згідно з матеріалами, які представив нам Вільгельм, будівництво розпочала і проводила, поки були матеріали, бригада будівельників під керівництвом Юрія Кошичина. Договір за № 244 підписано 17 липня 1999 року. Виконавцем роботи був Михайло Михайлович Гевда, житель с. Троицьк, вул. Варод, 67 (паспорт: серія ВО №580205).

Звертався пан Шомовк, як й інші потерпілі роми, до голови сільської ради по допомогі. Але дарма...

На дворі спекотне літо. На порозі - оснь (прогнозують холодну й дощами). А там, глянть - і зима увійде у свої права.

Виникає питання: "Що робити людям, які нічні не мають ще даху над головою?" А де гарантія, що їх бажання справдиться згодом? Навряд, коли така біда спіткала Вари - керівництво не виконує своїх елементарних обов'язків.

Якщо змін не буде ніяких, то вимушені будемо це раз за разом гостре журналістське перо.

Тетяна Фединець

Роми - одна з найвразливіших етнічних та культурних меншин в Україні. Згідно з офіційною статистикою, в Україні проживають близько 50000 ромів, однак фактично вважають, що реальна їх кількість перевищує 120000. Проблеми ромської меншини і досі не привертують належної уваги офіційних структур. У суспільстві переважає відверто негативне ставлення до представників ромської національності - дискримінація меншини державними структурами, соціальними службами, правоохоронними органами. Роми найбільш потерпають від безробіття, неписьменності, антисанітарії. Всі ці проблеми дедалі поглиблюються в умовах економічної кризи в країні.

Міжнародний фонд "Відродження" (МФВ) першим серед донорських організацій спрямував свою діяльність на вирішення проблем ромської спільноти і започаткував 1999 року програму "Роми України". Однією з важливих завдань Фонду - посередництво у налагодженні співпраці ромських організацій з іншими міжнародними асоціаціями, недержавними громадськими об'єднаннями та державними структурами, зацікавленими, потенційно зацікавленими або відповідальними за вирішення проблем ромської меншини.

Діяльність МФВ у межах цієї програми передбачає комплексне вирішення нагальних проблем ромської меншини в Україні. Програма спрямована на надання ромському населенню можливості реалізації потреб в освіті, культурному самовираженні, технічних засобах, необхідних для налагодження спілкування, зміцнення співпраці та обміну досвідом з іншими організаціями та установами як в Україні, так і за межами.

Мета програми - зміцнення авторитету і впливовості ефективно діючих громадських організацій ромів (що є основною формою розвитку ромських громад) як на рівні самих громад, так і на рівні національних та місцевих владних структур. Для цього необхідно хоча б мінімально підтримувати ініціативи ромських організацій у соціальній сфері. Програма спрямована на консолідацію зусиль різних регіонів і вироблення єдиної стратегії для виконання спільних завдань, подолання нездорової конкуренції й спільного відстоювання регіональних інтересів громад. Програма також має на меті подолання негативних стереотипів населення України стосовно ромської меншини через пропагування позитивного іміджу ромів, популяризацію кращих зразків їхньої культури, сприятиме вирішенню проблем ромських громад, всляк заохочуватиме спільні ініціативи та співпрацю ромських громад з впливовими громадськими об'єднаннями інших національностей України.

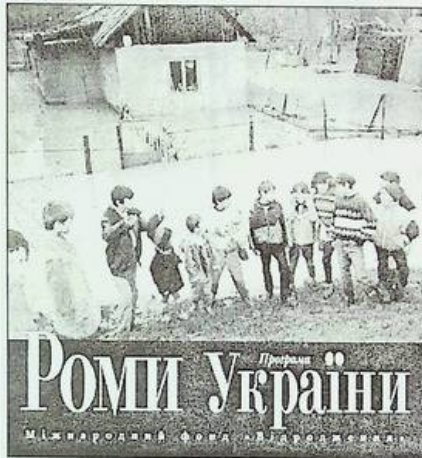
Вичерпну інформацію про цю програму можна отримати на веб-сторінці МФВ: www.ifr.kiev.ua
Адреса для запитів та листування:
Україна, 04053, м.Київ, пров. Бехтерівський, 13а,
тел (+380 -44)216-32-87,
менеджер програми - Оксана Волошенко
ел.пошта: voloshenuk@ifr.kiev.ua

Програма "Роми України"

Пріоритети програми на 2000 рік

Освітні ініціативи:

- розвиток існуючих та створення нових ромських шкіл для дітей та молоді, які з певних причин не мали змоги здобути загальну середню освіту;
- створення груп освітньої, професійної підготовки й перепідготовки ромів на базі ромських шкіл та громадських організацій;
- працевлаштування членів цих груп;
- переклад та видання кращих зарубіжних методик;
- викладання ромської мови та методик навчання в ромських школах, їх адаптація до української системи освіти.

За допомогою ромських недержавних організацій створена база даних молодих ромів, які навчаються та прагнуть навчатися у вузах. Вона засвідчує той факт, що найбільшу потребу ромські громади відчувають у кваліфікованих юристах, економістах та журналістах. Ця база даних дозволить ефективніше співпрацювати з державними органами (зокрема - з Міністерством освіти та науки) в напрямку створення умов для безплатного навчання ромських студентів у вищих навчальних закладах.

Культурні ініціативи:

- проведення фестивалю "Дні культури українських Ромів" і залучення провідних українських ЗМІ до висвітлення цього заходу. Мета фестивалю - подолання упередженого ставлення частини українського суспільства до ромів й "культурна реабілітація" ромської спільноти. Її інтеграція як рівноправного партнера в суспільне й культурне життя України;
- підтримка музичних та театральних студій, які готують молодих ромських артистів.

Вироблення громадської політики:

Для визначення кількісного складу ромів в Україні, їхнього економічного, соціального становища, рівня освіти ініційовано дослідження ромського населення України. Важливим елементом проекту є оприлюднення його результатів, організація громадських слухань результатів досліджень.

Ромські медіа:

МФВ підтримує видання загальнонаціональної ромської газети "Романі Яг", бюлетеня "Рома андо Україна" та проєкт ромського громадського радіомовлення на станції "107,1" в Ужгороді.

Організації, проєкти яких підтримав МФВ у межах програми "Роми України"

Закарпатське культурно-просвітнє товариство "Романі Яг", м. Ужгород

Культурне товариство циган Закарпаття "Ром Сом", м. Ужгород

Культурне товариство захисту інтересів угорських ромів Закарпаття "Унг Ромен", м. Ужгород

Товариство циган Закарпаття "Рома", м. Ужгород

Культурно-просвітнє товариство "Лаутари", м. Ужгород

Асоціація "Кондур", м. Одеса

Асоціація ромів Ізмаїля та Ізмайльського району Одеської області

Ромська недільна школа при Асоціації ромів, м. Ізмаїль

Харківське обласне національно-культурне товариство циган "Ромен"

Музейний центр історії та культури циган "Рома", м. Самбір

Асоціація молодих Ромів, м. Київ

Форум циган України, м. Київ

Культурно-просвітнє об'єднання "Амала", м. Київ

Роми та система освіти Центральної та Східної Європи

(Закінчення Початок "Романі Яг" №7/19)

Права меншин: школа меншин для ромів

У роки кінця комунізму розуміння важливості захисту прав національних меншин у країнах Європи досягло якісно нового рівня, чому до певної міри сприяло виникнення кривавого етнічного конфлікту у колишній Югославії. Починаючи з цього періоду освіта меншин постійно перебуває у центрі дебатів. Конфлікт між етнічними угорцями та румунами у Трансильванії (1990) стимулював відкриття Угорського університету у місті Клуж. Відповідна ситуація виникла і з етнічними греками у Південній Албанії, де навчання грецьких дітей на рівні середньої школи було необґрунтовано припинено. Нарешті, легітимна ос-

нова такого впорядкування була встановлена на європейському рівні шляхом прийняття Конвенції по захисту національних меншин, яка вступила у силу з 1-го лютого 1998 року.

Існують два види навчання дітей представників меншин на рівні початкової та середньої осві. У її мінімальній формі уроки мови та культури проводяться так, що члени меншини можуть вчити свою рідну мову, історію та звичаї. У її максимальній формі члени меншини навчаються міжнародним предметам таким, як математика, біологія на рідній мові.

Невелика кількість ромських активістів закликають до навчання меншини у його максимальній формі. На даний момент більшість європейських держав прийняли все ж таки мінімальну програму для ромської мови. З 1991 року

угорські університети пропонують курси ромської мови у кредит. Чотири початкові школи в Скоп'є (Македонія) пропонують уроки ромської мови. Такі програми потребують хорошої основи та розповсюдження в урбаністичних центрах, де вони на даний момент існують.

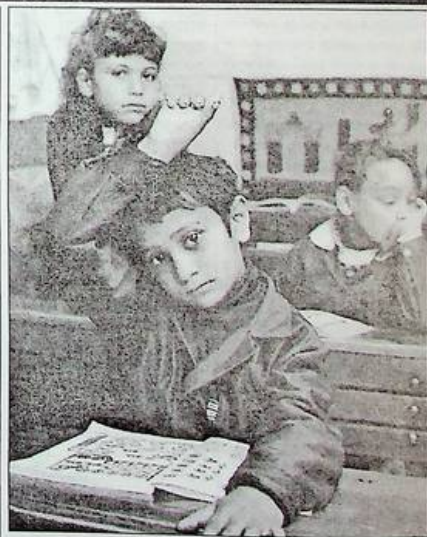
Зараз специфічні ромські навчальні програми інколи включають забезпечення класів ромськими консультантами-помічниками. Такі програми існують на даний момент в Австрії, Болгарії, Чеській Республіці, Угорщині, Македонії, Словаччині та Україні. Вони часто проводяться та спонсуються недержавними організаціями, з метою систематизації успішності проєкту у даній сфері часто запрошуються ромські активісти.

Існують також ініціативи та недержавні школи, такі,

як Ганді Школа в угорському місті Печ. Це школа - закрита вища школа для ромської еліти. Але навіть тут навчання на початку ведеться на угорській мові. Така ж школа існує у місті Колін (Чеська Республіка). Модель освіти меншин розвивається у двомовних школах, де прицільність є термімість як до членів меншини, так і представників більшості, що, на жаль, не є поки загальноприйнятою частиною сучасного напрямку ромської освіти у Центральній та Західній Європі.

Ефективні зміни

Століття дискримінації віддалили ромів від системи освіти шляхом відчуження з інших областей суспільства. Дискримінація в області освіти викликає ефект дискримінації через покоління. Уряди та керівники не проявляють ба-

жання діяти у напрямку покарання за образи у школах. Багато країн перебувають без ефективного антидискримінаційного законодавства. Відсутні зміни існуючого положення поки що ніде не спостерігаються. Таким чином роми фактично знаходяться на нуль-

овому рівні у боротьбі за отримання доступу до якісної освіти.

Автори: Клод Кан, Давід Чіріко, Крістіна Макдоналд, Вікторія Могачі, Тат'яна Періч, Агнеш Сечиль.

"Roma right", 1999, переклад Попович Н.

3 життя найстарішої ромської школи

Ім'я Йолани Степанівної Фекийшгазі відоме не лише в педагогічних колах Закарпатської області, але й серед більшості ромського населення Ужгороду. Вона - директор ромської ЗОШ № 14, ініціатор багатьох неординарних ідей.

- Йолана Степанівна, ходили чулки, що ви планували створити школу нового типу. Про що, власне, йшлося?

- Школу нового типу ми планували створити кілька років тому, запровадивши в ній програму Міжнародного фонду "Відродження" "Крок за кроком". Дана програма передбачала навчання та співпрацю разом з батьками учнів. Вчителі нашої школи іздали з приводу цього питання навіть на курси вдосконалення кваліфікації у Києві. На жаль, з ряду причин, програму ввести не вдалося. Та ми знову хочемо повернутися до неї, адже маємо для цього всі необхідні умови.

Якщо відверто, то єдиною проблемою, якої ми ніяк не можемо позбутися, гадаю, вона є типовою для усіх ромських шкіл, є погане не регулярне відвідування. Багато дітей разом з батьками іздають жебракувати.

- На вашу думку, чи доцільно при ромських школах відкривати факультати ромської мови?

- Дуже доцільно. Але на даному етапі у нас нема потрібних спеціалістів та матеріального забезпечення.

- Припустимо, що з'явилася б дійсно якісні посібники з ромської мови, які б надавали можливість вивчати мову навіть вчителям. У вашій школі знайшлися б бажані весті подібний факультатив?

- А як же! Адже більшість вчителів, які довод працюють з ромськими дітьми, вже володіють азами даної мови і, вважаю, повинні вміти нею спілкуватися. Хоча по правді, таке питання я собі ніколи не ставила.

- Йолана Степанівна, розкажіть, будь-ласка, трохи про себе

- У ЗОШ № 14 я працюю вже 20 років. Після закінчення УЖДУ, 10 років працювала у Полянській середній школі Свалявського району, де починала з простого вчителя. Років через десять стала завучем по виховній роботі. А коли, за згодою обставин, повернулася у своє рідне місто - Ужгород, роботи для мене не знайшлося. Вакантні місця були лише у не престижній "циганській" школі, куди я не вагаючись пішла. Яка різниця де працювати! Проробивши рік вчителем 1-го класу, мене обрали за-

вучем. Ну, а тепер, як бачите, я вже восьмий рік директор цієї школи. Роботою задоволена. Колектив у нас справжній, вчителі люблять своїх вихованців

- Чи проводиться у школі профілактична робота з питань планування сім'ї?

- Так. Ми співпрацюємо з нашим шкільним лікарем Тетяною Василівною Мицьо, яка проводить профілактичну роботу з учнями старших класів. Але, поки що, звичайно традиції переважають. Зараз у нас у 9-му класі двос заміжніх дівчат, інших двос візьме шлюб на літніх канкулах. І я не впевнена, що вони захочуть навчатися далі. Крім того, за школою закріплено прекрасну, відповідальну медсестру, котра не пропустить жодної дитини, не зробивши їй щеплення. По кілька разів приходять у школу, аж поки врешті решт не застане її на заняттях.

Ну а душею нашого дитячого колективу є, звичайно, Марта Степанівна Гасинець - педагог-організатор, вчитель музики. Два рази на місяць Марта Степанівна проводить з дітьми дискотеку, на яку приходять подивитися навіть батьки та дідуся наших учнів. У такі дні вона затримується в школі до 10-ї а то й до 11-ї години вечора.

Уроки музики у неї спрямовано на ромський фольклор. Сама вона теж співає ромською, ставить з учнями танці. Переважно учні нашої школи займаються під керівництвом Віктора Бамбуки у ромському танцювальному колективі "Ром Сом", і саме завдяки Марті Степанівні вони отримали первинну підготовку.

Методи викладання у пані Марти теж не стандартні. Вона розробила уроки під назвою "Подорож у країну Музоню", велику увагу приділяє наочним матеріалам. Має навіть сходинок, які унаочнюють нотний стан, самі ж діти на них є нотками.

Окрім того, на добровільних засадах, веде учнівський ляльковий театр - її особисте надбання. Пише музику, казки, ставить гри.

- Пані Йолано, ви проводили семінари-тренінги для вчителів ромських шкіл

На знімку: І.С.Фекийшгазі з учницею школи

області? Чи плануєте проводити їх і надалі?

- Згадали то, даний проєкт знаходиться вже на завершальному етапі. Його результатом буде видання методичного посібника по навчанню ромських дітей. Все ж інше залежатиме від бажання вчителя співпрацювати й у майбутньому. Посібник "Методика навчання ромських дітей" було розроблено на підставі співпраці з вчителями Ужгородського району при допомозі обміну досвідом навчання і за сприяння та фінансової підтримки Міжнародного фонду "Відродження". Увага концентрується на навчання читання та засвоєнні азів наук через психологічні аспекти сприймання дітей. Учні нашої школи були обстежені психологічною службою мисково, працівники якої прийшли до висновку, що ромських дітей краще навчати через призму гри та музики. Підсумкові ж матеріали обстеження готуються до друку.

Розмову вела Н. Герцер

Доля жінки, а тим більше жінки-ромки - надзвичайно складна. Не оминувала вона і Ілліш Марію - ромку з м.Чоп. Пропонуємо інтерв'ю нашого кореспондента з цією жінкою:

- Розкажіть трохи про себе

- Народилася я у 1956 році у ромській багатодітній родині, у батьків було 8 дітей. Коли мені виповнилося 6 років, батько залишив сім'ю. Всі клопоти по вихованню лягли на плечі мами. Дівчатка-сестри рано повиходили заміж. Брати - пішли працювати. Ромські діти рано починають вести доросле життя. Треба навчитися виживати. Не зважаючи на всі перешкоди, закінчила 10 класів, навіть декілька років відвідувала музичну школу, але коли стало дуже погано з матеріальної сторони, то покинула її.

- Коли ви розпочали працювати?

- Розпочала трудову діяльність на Ужгородській взуттєвій фабриці, але важко було доізжити з Чопу в Ужгород, тому знайшла роботу прибиральниці в чопському гуртожитку залізничників. Там і отримала кімнатку, де проживаю разом з моїм сином і сьогодні.

Я люблю вас, люди!

Марія - складна, поетична натура, з своєю філософією. Пише чудові вірші на українській та угорській мовах.

- Коли ви відчувли потребу писати вірші?

- Перші вірші записала ще в школі, але більш серйозно стала відноситися до них вже у зрілі роки. Коли починаю їх писати, то відчуваю велику потребу зіграти своїми словами мільйони людей. Показати, що тільки любов, доброта, терпіння можуть змінити сьогоднішнє, дуже важке життя ромів. Дуже важливо, щоб до ромів відносились, як до рівних. Щоб кожен з нас, ромів, поставив собі мету свого життя - гарну і благородну і з честю йшов до неї. Собі за приклад я поставила життя Шандора Петефі, який вірою і правдою служив своєму народові. Хоч теж служити своєму ромському люду, що живе у надзвичайно поганих умовах і шукає шляхи виходу.

- Чим любите займатися у вільний час?

- Люблю читати книжки,

вірші. А ще люблю бути на природі: ловити рибу.

- Про що пишете тепер?

- Розпочала писати великий роман. Це буде розповідь про життя однієї ромської сім'ї, її проблеми.

- Чого би ви хотіли найбільше?

- Дуже хотілось би видати збірку своїх віршів. Прикро, що мене поки-що ніхто з друкованих періодичних видань не хотів публікувати, крім газети "Романі Я". А мені є що розказати людям, поділитися своїм болем, радістю, допомогти їм вжити у цей важкий час. Я люблю вас, люди!

- Творчої вам наснаги, успіхів в утвердженні себе, як творчої, неординарної людини.

Б.Горват

Гнані

Як на березе викінута риба,
Ти метався в кітнях хижаків,
Втікаючи з чудовішої планети
Хоч і не про таку ліцину тобі спилось.
З лиця твого впавши обеліски
Від болю стиснувши кулаки
Задревеніли твої ноги
Із тремтосом кричав ти -
Я теж людина...

Проволою мрій і пробудив тебе, голос -
Ти лише серві
О доля, чи доваго ти мене
переслідуватимеш?
Від холода серце пом'якніє
Нещасним таім поліл
Як догорають свічки подум'я
Борюся, неупевнений я в собі
Як бурхливе море
Пробудись - пробудись чоловіче
Брутальними вчинками знищалися

З дорослих і невинних дітей.
Під сумним деревом
Втомлений я задрімав
І навіть у сні бачу
Людські хапливі губи
Засуджені фашистами
Вмерли без зброї
Роми і серві, як брати
Вдихаю отруєний газом дим
Ще шкрябає за душу
Ще тремтить болоча тиша
Як із зими стілячки пробуділася природа
І розквітли дерева дають

життєвий сигнал
І радісні краплини сніз
Копляться по сгорячому щокрам
Від свободи нема найкращої нагороди
Жорстоке ридання роздівається
Вдівається в блискуче обрання
Марія Ілліш

РОМИ ТЯЧІВЩИНИ

Кастове розділення ромів привело до негативних наслідків. Це в першу чергу - у виборі професії і засобів існування. Добре, коли в батьків були престижні спеціальності: музиканти, обувники, жерстанцики. Якщо ж батьки були батраками, то їх дітям, фактично, заготовлена та ж доля. А оскільки взаємовідносини ромів і не ромів закінчуються у крадім випадку тільки на рівні "я - тобі, ти - мені" і немає більш тісних взаємовідносин між ними, то не дивлячись на довге проживання ромів серед інших націй та національностей немає великого впливу на життя ромів.

Все це відбилось на долі одного з лідерів ромського табору м. Тячево - Горвата Віктора Олександровича. Він народився у 1932

році у багатодітній ромській сім'ї. У батьків було 12 дітей, Віктор був п'ятим. Батько батракував на землевласників: копав картоплю, ріпу. Мама прала одяг в багатів, у холодній воді, на потоці. Вчилися починав декілька разів. Спочатку закінчив перший клас на словацькій мові. Коли край окупували угорці - змушений був ходити в перший клас в школу з угорською мовою навчання. Потім школу було закрито, час минав, так і залишився без належної освіти. Відслужив в армії з 1957 по 1959 роки аж в Амурській області в селі Сквородино. Повернувся додому, знайшов роботу і все було добре, поки не почалися зміни в суспільстві. Табір і всі роми не змогли зорієнтуватися в нових умовах, тому люди крайнє обд-

ніли і зубожіли: немає роботи, немає грошей, погано виплачується допомога по догляду за дітьми. Школи для ромів немає. У звичайну малю хто ходить, і то в перші класи. "Це

дуже вражає мене, як голу табора, - каже В.Горват, - бо маю 12 дітей, 29 внука і 2 правнука. Яка їх доля чекає?"

Погано те, що між ромами немає грамотних людей, які б змогли нас згуртувати і вивести з цього го жалкого становища"

Є.Навроцька

На знімку: Горват В.О. з онучкою

Популярні міфи про ромів

Закінчення. Початок "Романі Яг" №7(19)

Другий міф Безтурботні кочівники

У не ромів склалися враження, що ромі - це безтурботні кочівники, які мандрують собі по світу без печалі та журби. Без турбот про хліб насущний (хоча мало хто знає, що волоські ромі, що проживали на територіях сучасної Молдавії та Румунії були до 1856 року фактично рабами, а у більшості держав Європи до ромів відносились, як до людей нижчого гатунку). У Європі на сьогоднішній день нараховується приблизно 5% ромів з їх загальною кількістю, що ведуть кочовий або міграційний спосіб життя. Чи дійсно вони такі безтурботні кочівники?

продукти харчування вони обмінювали на свої виробі, послуги (музиканти), або вималювали в громадян (гадали на картах, передвіщуючи долю). Ця звичка, що вироблена віками збереглася серед ромів. Дуже рідко в таборах можна побачити, щоб розводили курей, свиней та інших свійських тварин. Тому чи можна говорити про безтурботність кочових ромів, які не мали фактично запасів продовольчих товарів і повністю залежали від достатку оточуючого населення?

Чистота

Цей міф надзвичайно пов'язаний з ромами, яких завжди поєднують з словами "чорний", "брудний". Майже всюди про ромів говорять, що вони дуже

нудитись, як до речей "нечистих". Після 6 тижнів всі речі (одяг, білизна, предмети) спалюються. Подібне ставлення і до речей померлої людини. Їх виносять на вулицю і спалюють на вогнищі з метою не поширювати інфекцію, що привела до хвороби спалеплевниника. Ромські жінки і дівчата, як і хлопці і чоловіки, теж купаються у річках, озерах. Проте їх купання ніхто не може бачити, навіть чоловіки із родини. Ромки завжди купаються у сорочках, або навіть у одязі, що захищають тіло від води, що могла бути вразливою для тіла, або захищала його від рослин або тварин, що проживали у річках і водоймах.

Одяг

Ромський одяг випробував всі повенняння кочового життя і довів його до раціональності. Чоловічий одяг зберіг ті елементи, що були край необхідні при кочуванні: штани, жилетка, яка гріла зимою і літом, сорочка, капелюх на голову. Обв'язковим елементом для чоловічого костюму був широкий пояс, який зберігав живит коваля від опіків металу чи води, а при піднятті важких предметів (возів, молота) був просто необхідним.

Жіночий одяг був опробований часом теж. Довга спідниця гріла тіло під час кочування, сидіння на землі під час гадання, запобігала простудним захворюванням дівчат та жінок під час переходу чи після роду. Блузки були обов'язково з довгими рукавами. До речі, у сьогоднішній Фінляндії ромський дівчині чи жінці не можна з'являтися улюб'я компанії чи зібраннях у блузці з короткими рукавами.

Романтичність

Згідно з цим міфом ромі - це гарні у пишномарному одязі люди, горді та незалежні, люблять життя, пристрасні у любові. Вони безпечно насолоджуються простими утхами та задоволеннями життя. Ці люди створили свою музику і танці. Що імпульсують радістю, жагою і пристрасно. Жінки в довгих яскравих сухих непринордно спокуюсливі і збуджуючі. З темнішою, ніж в інших шкірою, з чорними очима та тільки їм притаманною гордою стрункою статтю - є символістами необузданої та вільної мужності. Ці поняття на протязі сторч були підтримувані в усх романтичних романах та поемах живописцями по всьому світу. Цей міф такий же, як і усі міфи відносно ромів не відповідають дійсності. Ромі - це реальні люди. Вони не наділені надприродними якостями у фантастичних ступенях, у них немає образи до інших людей. Вони є меншиною, в якій просто більше реальних, соціальних проблем, ніж у інших. А вирішувати їх нам потрібно разом.

Гігієна

Дотримання правил особистої гігієни вимагаються в усх випадках життя ромів. Особливо під час роду, де є велика кількість "табу" по відношенню до породілля. Вона народжує дитину в окремому будинку. Чи спеціально поставленій палаті. До усх речей, якими вона користується не може ніхто навіть доторк-

Харчування

Найбільш неправильно уява про кочових ромів - це те, що вони можуть їсти будь-що, що знаходять. Ромі змушені були їсти такі продукти, які були неприємні іншим народам, або на які були накладені табу (наприклад, мусульмани не їдять свинину). Найважливіше табу для ромів - це заборона їсти м'ясо коня. Згідно традиціям деяких племен, використання у їжу любого шматочка м'яса коня вважалось величезним злочином, за що слдувало суворе покарання або навіть вигнання з племені. Відносини між ромами і кінними історично склались так тісно, що було просто неімовірно їсти м'ясо цієї тварини. Подібні відносини були і до кішок і до собак, їх просто вважали "нечистими".

Традиційним найвищим ласощам для ромів було м'ясо птиці: курей, гусей, індики. Цей продукт є обов'язковим на кожному святковому столі подається, як у вигляді цілої відвареної тушки, або тушеного порційними кусками.

Кочування ромів привело до того, що вони не могли самотійно розводити домашніх тварин. Всі

Папуша

Броніслава Вайс
1910-1987

Одна з найвідоміших у Європі ромська поетеса, яка має світове визнання. З-під її пера вийшло понад 30 збірок поетичних творів, що складають невичерпне джерело ромської моралі, філософії, відваги і надії на майбутнє ромського народу. До сьогоднішнього дня доля ромської жінки, що зуміла підняти на таку висоту ромську душу, оптимізм, віру у людську доброту знірєва тисячу сердець і спонукає до доброти.

Народилась поетеса у 1911 році в Польщі, у ромському таборі. Як і всі ромські дівчата, була рано видана заміж, проте змалечку складала вірші. Сама навчилася писати і потихеньку складала поетичні твори, за які була і висміяна і побита. Проте продовжувала писати. У роки війни чудом залишилася живою. Найкращі твори поетеси були надруковані у повенні 50-70 роки.

Пропонуємо читачам декілька творів цієї видатної поетеси.

Я бідна циганка

Зосталися лише вірші ті пісні
Щоб ти запам'ятав.
О циганка була собі
Нещаслива, бідна,
Яка все, що в неї було
Що в її голові склалося
Чорне життя, яке їй посідало
Щоб ти пам'ятав
Про ту циганську дівчину

Що виросла у циганській колісці
І писала собі про це.

(Лютий 1950).

Пісня залишиться з нами
Будь в цей день і сьогодні
Пісня, сльозами співана
Вона підтримує і надихає
Як любов до всеого,
І затихає потроху, як вітер,
Серце сміється і плаче, як вітер
Тужить, як слава
Як співає птахів померлих.
І знову починається сміх і танок
Якщо ми мусимо жити:
Снівати, сміятися,
Пити і танцювати.
Скажати, спати, слухати, їсти.
Міняти щось і повертати
І крик вирветься знову.
Щад все владнає.
Продесь буде.
Пісня лишилась з нами.

(Осінь 1970)

Книжкова ромська полицка

"Цигани" - ромською мовою

Відома поема О.Пушкіна "Цигани" у 1999 році вийшла книгою чотирма мовами - російською та у перекладі українською (В.Сосюра), молдовською (А.Доні), ромською. Переклад ромською мовою зробив сучасний український ромський поет Міха Козимиренко. Слід відзначити деякі особливості перекладу М.Козимиренко на відміну від перекладу класика ромської літератури Н.Панкова. Будучи носієм діалекту українських ромів серві, Козимиренко використав у перекладі слова із келдерарського діалекту.

Упорядником книги та автором передмови є Степан Келар. Видрукувала видання Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України на замовлення Міністерства інформації України за Національною програмою випуску соціально значущих видань та з нагоди 200річчя з дня народження О.Пушкіна.

Цигани табаром гучним
По Бессарабії кочують.
- Рома годленца прэ вуштаг
Кай Бессарабия са ладні.

Є.Сюрет

- Гарзд. У нашому шатрі
Побудь до ранньої зорі,
Або лишиш у нашій колі
Надовіше.

- Мэ лошаго. А чих ко дывэс:
Дрэ шатра ту латэса пэс,
Бэш бутэдыр - одой дыкхаса,
Со дла Дзвэл, із туса мэ
Маро по-палі папеса хала.
Ав амаро.

Переклад на ромську М. Козимиренка

Románi Jag

A Roma Nép Újsága
Manusengero Romano Nyevepe

A lap a Nemzetközi Újjászületés alapítvány támogatásával jelenik meg

Romák a nagyvilágban

Szlovákia

A szlovák kormány 10 millió koronával támogatja a romák problémáinak megoldását szorgalmazó programokat, amelyek keretén belül felépül két roma iskola, néhány települést pedig elemi infrastruktúrával látnak el.

Vatikán

II. János Pál pápa megemlékezett a romák és a szintik nemzetközi napjáról, szolt az albánok által üldözött koszovói romákról, és kijelentette, hogy tiszteletben kell tartani a cigányság méltóságát, mindent meg kell tenni társadalmi integrációjuk érdekében.

Magyarország

A Külügyminisztérium angol és francia nyelvű könyvet jelentetett meg Állami intézkedések a magyarországi cigányok társadalmi integrációja érdekében címmel, amelynek előszavát Donceve Toso, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnöke írta. A könyvbemutatón Dávid Ibolya igazságügyminiszter kijelentette, hogy hosszú távon mindannyiunk érdeke a cigányság társadalmi integrációja, majd hozzátette, hogy idén 4,7 milliárd forintot fordítanak a romák integrációjára, ezen belül 400 milliót oktatásra. A szintén jelenlévő Martonyi János külügyminiszter úgy fogalmazott, hogy a romák helyzetének javítása nemzetközi és európai integrációs dimenziót nyert.

Az ÖCO megalakulásának ötödik évfordulóján Farkas Flórián elnök kijelentette, hogy a magyarországi cigányság az elmúlt öt évben megszerzett politikai tőkével képes arra, hogy 2002-ben önerőből képviselőket juttasson a Parlamentbe, majd megemlítette, elengedhetetlen a kormány részéről a kisebbségpolitika „nagykorú” kezelése.

Közép-Európa első és egyetlen roma középiskolájában, a pécsi Gandhi Gimnáziumban ballagott az első végzős osztály. A végzősök közül tizenhatan felsőoktatási intézményekben, ketten pedig középfokú oktatási intézményekben szeretnének továbbtanulni.

Anglia

Amnesty International jogvédő szervezet szerint leginkább Kelet-, Közép- és Dél-Európában éri hátrányos megkülönböztetés a romákat, és az itteni országok semmit sem tesznek a romák elleni szóbeli vagy fizikai támadások kivédésére. A szervezet brit igazgatója bírálta saját országa hatóságait is, mert automatikusan visszautasítják azoknak a romáknak a menedékkjogi kérelmét, akiket üldöznek a szülőföldjükön.

Németország

A németországi Durach városában számos egyesület csatlakozott ahhoz a szolidaritási felvonuláshoz, amely a dél-indiai Kiranur városának romáit támogatja. Az itt élő romákat a kormány arra kényszeríti, hogy egy termékeny vidéken éljenek, ráadásul nem is bírtokolhatják a földet. A romákat már évek óta támogató Durach lakosainak segítségével egy kis iskolát már létesítettek Kiranurbán.

Csehország

Prága 2000 július 24-28 között Prágában (Cseh Köztársaság) tartotta meg a Nemzetközi Roma unió soron következő kongresszusát. A kongresszuson a következő kérdéseket vitatták meg:

- A romák helyzete és problémáik megoldásának útjai.
- A roma Médiüm helyzete (újságok, folyóiratok stb.)
- A roma szervezetek állapota.

A kongresszus munkájában ötvenöt roma szervezet képviselője vett részt.

A Nemzetközi Roma Unió ötödik kongresszusa

2000. július 25-28 között Prágában tartotta meg a Nemzetközi Roma unió (NRU) - v. kongresszusát.

A 39 ország delegátusa a kongresszus három napját a „Szabad Európa Rádió” helyi székházában töltötte. Az eszencsere a negyedik napon a Prágától nem messze lévő Sztárin kastélyban folytatódott.

Az NRU az egyik legnagyobb roma szervezet. 1971-ben alakult Londonban. A második kongresszusa 1978-ban volt Genfben. 1979-ben az NRU-telismerte az ENSZ mint társadalmi szervezetet. A szövetség harmadik kongresszusát Göttingenben tartották 1981-ben. A negyedik kongresszuson vetődött fel először egy egységes roma nyelv létrehozása. A gondolatot az UNESCO is támogatta. 1993-ban az NRU megkapta az ENSZ Gazdasági és Szociális Bizottsága alapszabályokra megjelölt jogokat. Ennek következtében a 90-es években az NRU jobb helyzetbe került,

hatni tudott nemzetközi téren a parlamentek képviselőire a romák helyzetének javulására

Ebben a kérdésben az NRU folyamatosan konzultált az ENSZ-szel és az Európa Tanáccsal. Ezen kívül megbeszéléseket és tárgyalásokat folytatott különböző országok vezetőivel, a nemzetközi és helyi társadalmi szervezetek képviselőivel.

Az NRU ötödik kongresszusán kidolgozták a romák helyzete javításának

konceptióit és megbeszéltek az időszéri problémákat.

Az NRU minden egyes kongresszusán megválasztják az Elnökséget. Az Elnőség a végrehajtó szerv szerepét tölti be a kongresszusok között. Az NRU ötödik kongresszusának az volt a célja, hogy modernizálja a roma szervezetek strukturáját, változások történtek az alapszabály néhány pontjában is. A kongresszuson megvitatták a koszovói romák helyzetét, és a különböző országok romáinak gazdasági és szociális állapotát.

Többek között szó esett még a holocaust túlélő romák kártérítéséről és az egységes roma nyelv elfogadásáról.

A kongresszuson részt vett Ukrajna kilenc tagú küldöttsége is, V. Jevuh az államelnök nemzetiségi kérdésekben illetékes tanácsadó testületének vezetőjének a vezetésével.

A Nemzetközi Roma Unió ötödik kongresszusáról részletes információval a Romani Jag következő számában ismerkedhetnek meg.

Gyermekeim az én gazdagságom

Régen a roma családokban sok volt a gyerek. Így van az ma is. Ezt figyelhetjük meg egyik körutunk során a Tiszaháti roma táborokban is.

A farkasfalvi táborban tizenhárom házban több mint százán élnek. Itt minden egyes családban hét vagy ennél is több gyerek van.

Amikor megmondták nekem, hogy egy asszony tizenegy gyereket szült, nem hittem a filemnek.

Betérve ennek az

asszonynak az udvarára, azt gondoltam magamban, hogy egy korosodó nényt találok.

Kellemesen tévedtem. Előttem egy szép, kecses, kék szemű fiatalasszony állt. Később megtudtam, hogy mindössze harminchárom éves. Egyáltalán nem nézett ki romának.

Lakatos Ibolya tizenöt éves korában ment férjhez. Tizennyolc évi házassága alatt tizenegy gyereket szült, tizenkettő ma is él. Egy meghalt szülés közben, a másik

belefulladt a Tiszába. Tizenegyed magával él szoba- konyhás lakásában. A házat, és az udvart tisztán tartja.

Arra a kérdésemre, hogy miből tartja el a családját, amikor manapság két gyereket is nehéz felnevelni, így válaszolt:

- Ahogy a tábor többi lakója, férjemmel kosarakat fonnunk, és azokat áruljuk a környező településeken.

A szomszéd magyarok is elhívnak dolgoztatni: meszelni, kemencét tapasztni, kapálni.

Ezenkívül, nem szégyellem kimondani, koldulni járok gyerekeimmel. Idősebb gyerekeim most is koldulnak. Van egy kis kertem, amelybe krumplit és babot vetek. Miért csupán ezt a két növényt? Ha jó termést takarítok be krumpliból, gyerekeim már nem fognak éhezni.

A háza mellett megfigyeltem a virágzó krumplisorokat és babot.

Lakatos Ibolya - gyerekei és szomszédjai

Az államtól semmilyen segílyt nem kapunk. A gyerekek után járó szociális segílyt egyszer egy évben adják. Igaz, egyszer a község vezetőségétől humanitárius segílyként kaptam használt ruhákat.

Ismert tény, hogy a cigány mentalitás szerint a szülők mindent elkövetnek annak érdekében, hogy gyerekeiknek minden nap meg legyen a betevő falatjuk. Ez a törekény asszony, aki már átesett egy infarktuson, mindent elkövet, hogy gyerekei ne éhezzenek.

Jó lenne, ha az ilyen nagy családokat segítené a falu vezetősége, legalább annyival, hogy bevezetett a villanyt. A tizenegy éve Tiszabökényből áttelepült tizenhárom roma házába máig sincs bevezetve a villany. A helyi vezetőség hatvan hrivnyát kér minden egyes családtól, és ezen kívül nekik kell megvenniük a bevezetéshez szükséges anyagokat.

Náci Bertalan

Roma sors – sorsfordító romák
Choli
Daróczi József

1939. május 26-án született a Hajdú-Bihar megyei Bedőn. Tizenhat éves koráig szülőfaluja cigánytelepén élt, majd Budapestre költözött, ahol az általános iskolát és a gimnáziumot esti tagozaton végezte el, s ugyancsak munka mellett elvégezte a főiskolát is. Közben volt bányász, segéd munkás több budapesti gyárban, vagonkirakó, ablaktisztító és öntő. Tagja volt a magyar Akadémia kutatócsoportjának, amely 1971-72-ben a cigányság szociális, kulturális helyzetét vizsgálta. 1972-től képesítés nélküli tanító, tanácsi előadó, népművelő, középiskolai, majd főiskolai oktató. Nagyszabású vállalkozása a Biblia cigány nyelvre való fordítása. (Isten szomorú arcán, versek, műfordítások, 1994-ben fejezte be, 1995-ben lektorálta, és 1996-ban már folyamatban voltak a nyomdai munkálatok.)

Költői és írói pályáját az 1960-as évek végén kezdte, s hamarosan megjelentek az első műltatások is (Nagyvilág 1971, Világosság 1971). Első önálló kötete több mint tíz évet váratt magára. (Isten szomorú arcán, versek, műfordítások, 1990), Máté evangéliuma cigányul (1991).

Csontfőhérgék között (versek, műfordítások, 1991), Mashkar le shiba dukhades, mesék, (történetek, egyéb prózai művek és műfordítások – Nagy Gusztávval) – F. G. Lorca: Cigány románcok, (cigány, magyar és spanyol nyelven, 1996), Duj sane luludya, Kék szál pünkösdirózsa, (gyermekversek, cigány-magyar népdalok két nyelven), Zhanes romanse? Cigány nyelvkönyv (Fehér Leventével 1984). Több magyar és nemzetközi cigány antológiát szerkesztett. Fekete korall (1981), Rom Som nemzetközi Cigány Antológia.

Zhas ando Klubo

- Kaj te zhas ratyne?
- Sosko dyes si adyes?
- Adyes marci si.
- Marcine klubosko dyes si. Zhas ando klubo te khelas!
- Dur-i kodo klubo?
- Naj dur, shaj zhas vi phujatar.
- Pinzhares kothe varekas?
- Pinzharav le kluboske sherunes thaj sima kothe unyi amala. Shaj dikhes kothe vi shukare shejan.
- Akanak aba kathe sam! So pes
- Akanak chi kamav khanchi te pav, feri maj palal. Anglunes kamav the khelav mange. Shun kathe! Kon-i kodi shej? Pinzhares kodola sha?
- Sava?

Szavak

ratyne - este	gindiyisarel - gondol
dyes - nap, időszak	vorbisarel - beszélget
phujatar - gyalog	ekh - egy
dúr - messze	buxlo - széles
shero - fej	phiko - váll
sheruno - főnök, vezető	sunto - szent
unyi - néhány	te - ha

Mondások
Romane chachipe

1. O rom sakkones del patyiv: vi le chorres, vi le barvales.
A cigány egyformán becsüli a szegényt és a gazdagot.
2. E bokh kerel le manushes nasuleske.
Az éhség teszi az embert rosszá.
3. Na dikh pe le vorbi, dikh pe le vasta.
Ne a szavakat nézd, a kezeket.
4. O chorro, majbarvaloj le nasvale barvalesar.
A szegény gazdagabb, a beteg gazdagnál.
5. So si chachipo: a kampo thaj e bokh.
Mi az igazság: a szeretet és az éhség.
6. Te tu maresa tye zhukeles, sakkon marena les.
Hogyha te vered a kutyádat, mindenki veri azt.
7. Bi fundoske gones nashtig pheres.
Fenekellen zsákok nem lehet megöltöteni.
8. Kade kerel butyi, ke thuy zhal pala late.
Úgy dolgozik, hogy füst a nyoma.
9. Jekh detehara majzurályij sar trin ratya.
Egy hajnal erősebb mint három éjszaka.
10. O trajko kasavoj, sar le choresko gad: shingerdo, melalo.
Az élet olyan, mint szegény ember inge: rongyos és piszkos

Roma asszony, a tábor vezetője

Kárpátalján kb. száz roma tábor található, de csak egy van olyan, amelynek asszony a vezetője. Ez Rostás Anna, akinek kis kezében összpontosul a Rahói járási Rosztoka falu táborának gondja.

Kedves asszonyka, hasonló Andersen meséinek anyóáihoz, fogadott minket háza udvarán.

A ház gázdája a ház körül szorgoskodott, Anna pedig kis boltjában édességeket, üdítőket és kekszet árult.

- *Kevés a jövedelem, de az is valami a mai nehéz helyzetben – mondta.*

Rosztoka falu vidékünk egyik legszebb helyén terül el. Zöld erdővel borított magas hegyek veszik körül a települést. A tábor ott van, ahol a Fekete- és a Fehér-Tisza összefolyik.

Rostás Anna visszaemlékezése szerint kb. ötven évvel ezelőtt ezen a helyen letáboroztak a romák.

A vajda fia belefutott a folyóba. Azóta van itt a tábor. Először mindössze két család élt itt. Vándorkovácsok voltak. Ma a táborban 150-en élnek, köztük 75 a gyerek. Ezek jóformán a két család leszármazottjai. A tábor lakóinak több mint a fele a Rostás és a Kovács nevet

viseli. Amióta meghalt az öreg kovács, senki sem folytatja tovább a mesterségét.

- *Hogyan oldja meg asszony létére a konfliktusokat?*

— Az ilyen kérdéseket egy udvarban vitatjuk meg, az eszmecsereben minden családőr részt vesz.

Ha rajtakapjuk valamelyik romát a lopáson, először figyelmeztetjük. Ha a lopás megismétlődik, jogomban áll az elkövetőt 10-szer megütni. Szerencsénkre ilyen esetek ritkán fordulnak elő.

Előfordul olyan eset is, hogy egy roma tartozott egy másik romának pénzzel. Ilyenkor figyelembe vesszük, mennyi pénzről van szó, hány tagból áll a család, képes-e visszafizetni tartozását.

- *Hogyan működik együtt a helyi vezetéssel?*

A helyi adminisztráció és köztünk normális, partneri kapcsolat alakult ki. Nagyjából kifizették a gyerekekre járó szociális segélyt. A múlt év szeptemberében cukrot, húsvét előtt pedig lisztet kaptak az anyák és egy kevés pénz is adtak.

Meg szeretném köszönni Vaszil Homi fáradozását, aki több mint másfél éve humanitárius segélyként

Rostás Anna családja.

ruhafélét és élelmiszert hoz táborunk részére.

Milyen problémák vannak a táborban?

- Több probléma is van. A legnagyobb – a munkanélküliség. Ha régen a férfiak többsége a helyi fafeldolgozó kombinátban dolgozott, ma egynek sincs munkája. Asszonyaink kénytelenek koldulni jámi.

Nagy problémánk az iskola hiánya is. Valamikor a 40-es évek végén a nagymamám odaadta házat, amely egy szobából állt, hogy létesítsenek benne iskolát. Abban az időben nem volt sok gyerek, s így elég volt a hely.

Most 75 gyerek van, milyen tanításról lehet szó egy szobában.

Ha régen a gyerekek többsége tudott írni és olvasni, ma csak egyesek tudnak. Már többször fordultam a helyi

vezetőséghez, hogy a fafeldolgozó vállalat üresen álló irodáját adják nekünk, hogy iskolát létesítsünk benne.

Megígérték, hogy kérésünket támogatni fogják. - *Meséljen olvasóinknak magáról?*

A Kovács családban születtem. Szüleimnek nyolc gyereke volt. Apám volt a vajda. 17 éves koromban mentem férjhez. Kivartam völgyénemet, aki egész Nahicsevában töltötte katonaságát. 35 éve, hogy házasko vagyunk, tíz gyermekem, és huszonöt unokám van. Nemskókára dedunokám is lesz. Büszke vagyok gyerekeimre. Ők az örömöm és vigasztalóm.

Köszönöm az érdekes elbeszélést.

J. Navrockaja.
 Ukránból fordította
 Cs.É.

**Szeretném,
 ha szeretnének**

Nemrég meglátogatt bennünket Illés Mária, szerkesztőségünk gyakori vendége, lapunk állományon kívüli tudósítója. Kifejezte háláját újságunk vezetőségének verseinek és elbeszéléseinek a publikálásáért, s egyben üdvözölte lapunk kollektíváját az újság újra megjelenésének alkalmából.

Végre érzem, hogy velünk is törődnek. Ha tehetném, az egész világnak azt üzenném, hogy emelje fel ezt a nemzetet. Tegyek meg azt, ami a legnehezebb, mert itélni a legkönnyebb, de segíteni olykor nehéz. Könnyes szemmel mondom el, hogy mi is élni akarunk. Adjatok munkát és ne könyörödményt. Ne sajnáljatok minket, hanem értsetek meg minket. Ne zárjátok ki a romákat a közösségelekből.

Illés Mária verseket és elbeszéléseket ír. 1956-ban született az ungvári járási Csapon. Hatan voltak testvérek. Hat éves volt, amikor édesapja otthagya családját. Árván nőttek fel, de szeretetben nem volt hiányuk, édesanyjuk gondoskodott róluk. Édesanyja takarítónő volt. Megbecsülte és tisztelte egész környezete.

Mária befejezte az általános iskolát. Zeneiskolába is járt, de a nehéz anyagi körülmények miatt kénytelen volt abbahagyni.

Az ungvári cipőgyárban kezdett el dolgozni. Az utóbbi tizenöt évben takarítónő Csapon, egy bérházban. Ott is lakik egy szobás lakásban fiával, a húszesztendős Andrászal.

- **Mikor kezdte el verseket írni?** - kérdeztem Máriától.
 - Már iskolás koromban is írtam de rendszeresen felnött koromban verselek.

- **Miről szólnak műveid?**
 - Amikor írok, úgy érzem, nem vagyok egyedül. Milliók szívét szeretném melegíteni szavaimmal, hogy közös a roma sorsunk: fájdalomunk és örömünk. Verseimben embertársaimhoz szólok, él bennem valami, amit úgy érzek, hogy meg kell osztanom valakivel.

- **Mit gondolsz a romák életéről?**
 A türelmem és a szeretet az egymás iránti megértés változtathatja meg a romák mai nehéz életkörülményeit. Fontos lenne az is, hogy a nem romák megértéssel

viszonyuljanak hozzánk, romákhoz. Bármilyen nehéz az élet, ha az embernek van célja, küzdeni kell, és akkor lesz eredménye.

Ha jól tudom, Petőfi Sándor a példaképed. Lapunkban meg is jelent egy versed, amit Petőfihez írtál. Miért?

Ahogy Petőfi, én is szeretném híven szolgálni népemet, amely embertelen körülmények között él, de keresi a kiutat a nehéz helyzetből.

- **Mi a hobbid?**
 - Nagyon szeretek olvasni. Szeretek a természetben lenni. Horgászni.

- **Miről írsz most?**
 - Belekezdtem egy kisregénybe, amely egy roma család életéről szól.

- **Terveid a jövőre nézve?**
 Nagyon szeretném egy kötetben kiadatni verseimet és elbeszéléseimet. Sajnos, ez ideig csak a Romani Jag közölte műveimet. Jó lenne, ha akadnának szponzoraim, akiknek a segítségével kiadhatnám műveimet.

Illés Mária a kárpátaljai romák költője. Szponzorokra lenne szüksége versei kiadásához. Jó lenne, ha ebben segítőkre találna.

Horvát Bertalan

A reménység útjai

<i>Ne tépd le virágaim Féltve őrzött kincseit. A reménység fénysugarát Küld el oda át Ne szaggasd szét ruháim, Melyet rám öltött énem. Féltve őrzött kincs Már az is, hogy létezem. Ne törd össze lelkem Hisz eleget szenvedtem.</i>	<i>Itt állok előtted Egy eszméért élni készen. Éntözd meg virágaim Szívből jövő szavakkal. Ne tápláld haragod E romlott világnak. Mert nehéz a teher Ha megvetnek Csak azért, mert Szegénynek születtem.</i>
--	--

ВИВЧАЄМО РОМСЬКУ МОВУ

Урок дев'ятий

Поняття про речення

У кожній мові речення виражає закінчену думку.

Вправа 1. Прочитайте текст. Які рядки можна вважати реченнями, а котрі є лише сполученням слів?

1. Камас о нілай. *Ми любимо літо.*
2. Джаса пе бураца андо веш. *Підемо в ліс по гриби.*
3. Амарі школа. *Наша школа*
4. Анде школа стоваса, ділабаса тай кгеласа. *У школі будемо навчатись, співати та гратися.*
5. Андо амаро кгер. *У моєму домі*

Речення бувають розповідні, питальні та окличні.

Розповідним є речення, у котрому про когось або про щось розповідається.

У кінці такого речення ставиться крапка (.)

Наприклад: Амарі учителька сі терні тай лачі. *Наша вчителька молода і гарна.*

Питальним є речення, у котрому про когось або про щось запитують.

У кінці такого речення ставиться знак питання (?).

Наприклад: Лачо дівес, сар сан?
Добрий день, як справи?

Окличним є речення, котре виражає заклик чи якийсь спільне почуття.

У кінці окличного речення ставиться знак оклику (!).

Наприклад: Авен, джас те нандьон!
Ходім купатися!

Вправа 2. Яке з нижче наведених речень є окличним, яке питальним, а котре розповідним?

Саві шукар бар! *Оце так гарний огорог!*
Саві сіна туте є якга? *Якого кольору твої очі?*
Дікгав є парамісі ай джав те совав. *Подивлюся казочку та йду спати.*

Раті манге суне джан. *Вночі мені сняться сни.*
Ма бістер те тровел (те морел) тірі пгабай! *Не забудь помити яблучко!*
Імар джанес та лачгарен є месаля? *Вже вмієш накрити стіл?*

Амарі фамілія скідел пес сако дівес паш є месаля. *Щодня наша родина збирається навколо столу.*

Кросворд

Назви вказаних стрілками предметів потрібно вписати ромською мовою у відповідні клітинки.

Відповіді надсилайте на адресу редакції, заповнивши та вирізавши кросворд. Читача, який першим надішле правильні відповіді до 18-го серпня, чекає чудовий приз!

Відповіді на кросворд, надрукований у №7 (19):

1. Кляшто. 2. Колітрі. 3. Чокано. 4. Ковінца. 5. Бучу-ма. 6. Яг. 7. Допо. 8. Ковачі.

Хитрощі бідного рома

Жив якось на околиці села бідний ром з сім'єю. Усе майно його складалося з двох коволик коней. Та мав він діточок, як на небі зірочок.

Ось одного разу проходив повз його хатину пан. Побачивши такі злидні й купу голих діток, покликав він рома до себе.

- Роме! Дам я тобі шматок землі. Зори його, засій, бо бачу, що ви дуже бідні.

- Дякую добрий господарю, та в мене навіть плуга немає, щоб землю обробляти...

- Дам тобі й плуг, лише прийди за ним.

Отак випадково й отримав бідний ром плуг та землю.

Вийшов з кінями в поле, та й сів під велике дерево думати. Була страшенна спека. Працювати не хотілось. Ром зітхнув:

- Одному праця не йде якось. Ніхто не йде допомогти. Тепер, мабуть, і чорт став би в пригоді.

Тільки-но вимовив бідний ром ці слова, як з'явився чорт.

- Кликав мене? Я тут! Якщо хочеш, допоможу тобі. Та частина врожаю моя!

- Добре, - погодився ром. - А яка частина тобі потрібна? Та що під землею, чи та, що над землею?

- Та, що під землею буде моя, - вирішив нечистий.

- Згода! А тепер бери, чорте, плуг й ори. За плугом йти легше, за нього лише триматись треба. Я ж вестиму коней, бо ця робота важче. А пстім помняємось.

Шкапи якийсь час тягли плуг. Та коли чорт з ромом роботою поміялися, шкапи були знесилені й чорту довелося тягти і коней і плуг.

Землю засіяли пшеницею. Домовились, що при жниввах зустрінуться й поділять урожай.

Настали жнива. Ром жав пшеницю, а чорт витягав коріння із землі.

Чорт сердився: "Підманув ром, моя частина й гроша ламаного не коштує. Ну, зажди! На наступний рік те буде мос, що на поверхні землі виросте."

- Як хочеш, - знову погодився ром.

На наступний рік посадив ром картоплю.

Восени прийшов чорт за своєю долею. Рому дісталась картопля, а чорту перепало бадилля.

Ром поскладав картоплю на воза й хотів їхати додому. Та чорт почав кричати:

- Ти знов підманув мене! Тепер я вже тебе не помилую. А заберу з собою в пекло.

- Добре, чорте. Та хоча б дозволь зі своїми дітьми попрощатися.

Идучи до рома додому, чорт побачив багато голодних голих діточок, які вже здалеку щось кричали. Ром узяв чорта за руку.

- Тату, тату, що ти нам смачного приніс? - чулося звидусіль.

Чорт почувши гомін, і побачивши багато блискучих голодних очей, перелякався, що його хочуть з'їсти й втік. Ще довго після цього йому марився дитячий галас.

- Де обід, тату? Що ти нам приніс?

- Он там побіг ваш обід, діти! - мовив ром, сміючись над обдуреним чортом.

Переклад Аладара Адама

Романе чачіне

1). Саконес гін пескоро чачінен, ай ко джанел, со гін чачіпнасте чачінен?

Кожен має свою правду, але хто дійсно знає, що таке правда взагалі?

2). Е пгабай ла пгабатар дур на перел. *Яблуко від яблуні далеко не впадає.*

3). Фамілія пал є фамілія джал. *Сім'я за сім'єю йде.*

4). Со о Дел дела, кодо авела. *Що Бог дасть, то й буде.*

5). Сако пескери чіб ашарел. *Кожен хвалить свою мову.*

О ром гай о бенг

О ром пе гавеско агор траїяс песка фаміліяса. Зуралес чорре сас. Сас лес дуй шувке г'раст, гай бут чавора, ай чі джанглас соде сі. Еквар пірелас о рай, гай дікгас ле нанге чаворен. Котге акгарел ле ромес песте.

- Море, ме дав туке єкг котор пгув. Те пгаррес опре, шув цумбо анде пгув, ке ме дікгав, туме барес чорре сан.

- Наїс туке, рая тьо баріне! Де чі плуго най ман!

- Ме дав туке плуго, ав пала лесте!

О ром гейластар пала плуго, гай інгердас лес кгейре. Геластар аврі пе пгув г'растенца, гай пгаррелас песко шейро, пінді со те керел. Пгаро дій дас.

- Коркорі чі джал є бувті. Кгон'ік чі авел акорде. Тавілобі о бенг мішто авілобі ай жутісардо бі ман.

- Кана вов аврі пгендас є ворба, авілас о бенг.

- Акгардан ман, море, авілем. Ме жутії туке, де катге трубуї те дес допаш, со дел є пгув.

- Мішто, допаш манге, допаш туке. Саво трубуї туке? Со сі телай є пгув. Вай со сі опрал є пгув?

- Манге кодо трубуї, со сі телай є пгув - пгенел о бенг.

Керен є бувті, ві о бенг цїрдас о плуго, ке о ром каде пгендас, коді бувті майпгарі, сар є г'растен те традес. Анде пгув жодів шутіне. Кана авіластар є томна (осень), о ром кgere інгердас о жодів, гай о бенг кіделас кетгане ле гілчакє (кореня). О бенг холяїлас, гай пгендас є ромеске:

- Рома, хохадан ман, море! Пе кавер берш ме лава кодо, со сі опрал є пгув.

- Мішто муро кірво!

Пе кавер берш о ром шутас коломпіра анде пгув. Кана авілас є томна о ром кідас о коломпіра анда пгув. Гай є чар муклас ле бенгеске. О бенг пале холярніко керділас, ке о ром пале хохадас є бенгес, нума є чар ангіля ле бенгеске.

- Море, пале хохадан ман! Аканак аба інграв тут андо пекло.

- Мішто муро бенг'оро, мук ман те джав те чумідав мура чаворен!

Сар дікгас ле ромеско чороро кгер, ле бут нанге, бокгале чавора цїпін дурал:

- Тата, тата, со андан аменге? Хамаско андан, тата?

О бенг ашунел со цїпін ле чавора, гай дікгел ле бут бокгале, кале якгенге чаворен, кон нашел карінг лесте. О бенг дарайлас, піндісардас, гой є чавора камен техан опре лес.

Сіго болдас пес, гай нашлас-тар. Інке лунго врама анде леско кан сас ле бокгале чаворенго гласо: тата, тата, кай о хамаско?

- Котге нашел о хамаско, мура чаворале! Інке дікген лес? - гай ассайлас пе хохадо бенг.

РОМАНІ ЯГ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Рєвстраційне свідцтво Зт 173 від 26 лютого 1999 р.

Шеф-редактор Аладар АДАМ
Редактор Євгенія Навроцька

Редакція не завжди поділяє позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий передрук матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Яг"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а, телефакс 1-58-05,
E-mail:romaniyag@mail.uzhgorod.ua

Віддруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська 13.
Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 1946